Lexic, torns de lenga, dísers, arrepoèrs, istuèras e condes, medecina populara… Fica n°77

Joan Pau LATRUBESSE CIVADA dab l'ajuda amicau de Maurici ROMIEU

Lo casau (2) : la soa configuracion

Mei que mei, [1] lo casau qu'ei tot au ras [2] de la maison, de la casa. Com ac avem vist en la darrèra fica, lo son nom actuau qu'ei justament ligat ad aquera particularitat. Entertiéner un casau qu'ei un gran tribalh, que costa hèra, [3] e que vau mei estar suu lòc. [4]

Que cau lo casau que sia plan parat. [5] Lo miélher qu'ei lo sud e lo sordeish [6] lo nòrd. Que podem pensar que los nostes davancèrs, [7] quan bastivan, que calculavan l'agençament de l'ensemble : los bastiments (maison, bòrda, poralhèra…), la parguia e de segur, lo casau.

En los parçans chic o hèra [8] valonats, la màger part deus casaus tradicionaus que son suberhauçats. [9] Que'n son naturalament quan i a un arriu o ua arrolha [10] o lo varat deu camin o deu camp vesin. Endrets que i a, [11] que curavan [12] lo camin e la tèrra qui tiravan que permetè de suberhauçar drin mei lo casau. Atau, l'aiga non podè pas groar. [13] En las arribèras [14] qui son tèrras eishugadissas [15] l'aiga que s'escor e non hè pas hrèita [16] de suberhauçar.

Entà poder circular en lo casau e delimitar las culturas, qu'avetz sendèrs o bulèras. [17] Que permeten tanben de har partir l'aiga. Qu'ei sustot en ivèrn e au primtemps qui's pausa aqueth problèma de tròp d'aiga. Que plau sovent, non hè pas calor e pr'amor de l'umiditat los legumes que pòden sofrir, atrapar malaudias e parièr crebassejar [18] tota la sason.

Un casau que cau que sia barralhat [19] tà virar la poralha e lo pastorís. [20] Segon las tèrras e la preséncia de calhaus, que trobam murralhas o plèishs. Que hèn un microclimat: qu'emparan [21] deu vent e deu hred e la calor deu dia que demora drin mei la nueit. En los plèishs qu'i vienen los ausèths. Que son ua bona ajuda tau casalèr. [22] En los plèishs e las vielhas murralhas l'escargotalha [23] que s'i platz. Escargòlhs, limacs e limaquetas que son un poson tau casalèr. En los casaus de uei, lo triscat [24] que remplaça lo mei sovent murralhas e plèishs.

[1] « généralement » [2] « tout à côté » [3] « cela demande beaucoup de temps » [4] « sur place » [5] « bien exposé » [6] « le pire » [7] « nos prédécesseurs » [8] « plus ou moins » [9] « surélevés » [10] « rigole » [11] « à certains endroits » [12] « creusaient » [13] « stagner » [14] « plaines alluviales » [15] « filtrantes, qui se ressuient » [16] « il n'est pas nécessaire » [17] « allées » [18] « être malade, végéter » [19] « clôturé » [20] « les animaux de la ferme » [21] « ils protègent » [22] « jardinier » [23] « toute sortes d'escargots » [24] « grillage »

Díser : *que cau que tot que visqui*

Aquera expression, qu'ei mair nosta qui ac disè sovent quan quauqu'un e's planhè de domaus leugèrs hèits per bèstias sauvatges granas o petitas. Ací dus exemples :

- *Las cerisas que començan de madurar mes dobleban los mèrlos e los passerons que las an trobadas !*
- *Que vòs,* ***que cau que tot que visqui !***
- *Uèra (espia), quin las avem beròias las leitugas ! Per aquò, que i a quauques limacs e quauques escargòlhs qui las an gostadas !*
- *Que vòs,* ***que cau que tot que visqui !***

La mair qu'ac disè atau shens argumentar. Qu'averé podut raperar l'utilitat deus ausèths qui minjan insèctes, mollucs… Taus gasteropòdes n'ei pas parièr : que son un copacap tau casalèr. Totun estudis qu'amuishan que son utiles entà l'equilibri deu sòu !

La mair qu'emplegava aqueth díser qui avè entenut en familha e qui s'èra transmetut d'ua generacion a l'auta. Que vien deu temps quan lo monde avèn consciéncia de l'unitat deu monde animau, vegetau e uman. Que consideravan que cadun avè la soa plaça, lo son ròtle e la soa utilitat. Que sabèn que calè arrespectar aqueth equilibri. Au dia de uei, l'òmi n'arrespècta pas mei lo territòri de las bèstias sauvatjas e n'a pas consciéncia de las consequéncias d'aqueth panatòri * entà l'aviéner de la nosta tèrra.

* « vol, malversation »